

Uusia tulkintoja maailmanhistorian pahimmasta nälänhädästä

Frank Dirkötter: Mao's Great Famine – The History of China's Most Devastating Catastrophe, 1958–62. Bloomsbury, London 2010. 302 s.
Ralph A Thaxton, jr.: Catastrophe and Contention in Rural China – Mao's Great Leap Forward and the Origins of Righteous Resistance in Da Fo Village. Cambridge University Press, Cambridge 2008. 383 s.

■ Vuosina 1959–61 Kiinan kansantasavalta kävi läpi maanpäällisen helvetin. Kiinan kommunistisen puolueen puhemiehen Mao Zedongin johdolla käynnistyi vuonna 1958 taloudellinen ja sosiaalinen kampanja suuri harppaus, jonka tarkoituksena oli singota Kiina kehittyneiden teollisuusmaiden joukkoon ja kommunismin paratiisiin muutamassa vuodessa. Harppaus johti kuitenkin maailman historian pahimpaan nälänhätään, jossa eri arvioiden mukaan kuoli jopa 60 miljoonaa ihmistä. Tapahtumahetkellä Kiinan kommunistinen puolue kielsi nälänhädän, ja länsimaiset tarkkailijatkaan eivät olleet yksimielisiä siitä, oliko Kiinassa todella nälänhätä vai ei. Vasta myöhemmin Maon kuol-

tua puolue virallisesti myönsi nälänhädän tapahtuneen, mutta vähätteli sen laajuutta. Länsimaissa nälänhädän syyt, mekanismit ja kulku ovat tämän jälkeen olleet jatkuva tutkimuskohde. Thaxtonin ja Dirkötterin tutkimukset tarkentavat kuvaa nälänhädästä ja tarjoavat mielenkiintoisia uudelleentulkintoja siihen liittyvistä aiheista.

Thaxtonin teos perustuu pitkälti etnografiseen kenttä-tutkimukseen, jonka kohteena on yksi Henanin maakunnan kylä nimeltään Da Fo. Kylästä kerätyn muistitiedon avulla Thaxton valottaa suurta harppausta ja nälänhätää, mukaan lukien niiden taustaa ja seuranneita vaiheita. Thaxtonin käyttämä paikallishistoriaa hyödyntävä metodi on harvinaisen länsimaisessa Kiinanutkimuksessa, ja huolella tehty työ valottaakin useita uusia tärkeitä aspekteja.

Mielenkiintoisin on kenties analyysi, joka koskee viljelijöiden keinoja pelastua nälänhädästä, kun se iski kylään vuonna 1959. Thaxton esittää tarkasti, miten viljelijät selvisivät nälästä kiertämällä valtion asettamia viljanluovutusmääräyksiä laajan tottelemattomuuden avulla. Da Fon kylässä ne, jotka jäivät henkiin, selvisivät syömällä viljapellosta ennen sadonkorjuuta – ja viljojen luovuttamista valtiolle. Tottelemattomuus pelasti ihmiset, on Thaxtonin perusväite. Toinen hänen esittämänsä väite on, että kommunistinen puolue menetti kansansuosionsa maaseudulla juuri suuren harppauksen takia, eikä saanut sitä koskaan takaisin.

Maon valtakauden seuraavassa suuressa poliittisessa kampanjassa, kulttuurivallankumouksessa 1966–69, maksettiin maaseudulla juuri harppauksen aikaisia kalavelkoja takaisin. Yleisempi tulkinta on ollut, että harppauksen seurauksena kollektiivinen maatalous menetti osittain kannatuksensa, mutta ei välttämättä puolue. Thaxtonin tulkinta on kuitenkin loogisempi, sillä viljelijät näkivät aivan oikein nälänhädän aiheuttajaksi kommunistisen puolueen aina Maoon asti, eivätkä syyttäneet siitä vain paikallisia kaadereita. Sitä kuinka yleistettävä Thaxtonin havainto on, on vaikea sanoa. Viljelijät kuitenkin kärsivät kaikkialla Kiinassa suuresta harppauksesta, ja Da Fon kylä selvisi itse asiassa suhteellisen vähällä.

Dirkötter käyttää työssään ensimmäistä kertaa uusia arkistolähteitä, jotka ovat viime vuosina tulleet julkisiksi. Teos pohjautuukin pääasiassa puolueen ja valtion viranomaisten suurta harppausta ja nälänhätää koskeviin sisäisiin raportteihin ja luo synkeän kuvan hallinnon toiminnasta ja harppauksen aiheuttaman kriisin laajuudesta. Dirkötterin kirjan arvo onkin hänen esiintuomisensa lukuisissa uusissa huomioissa. Ensinnäkin Dirkötter osoittaa, että suuri harppaus oli myös verinen poliittinen puhdistus. Hän arvioi, että noin 2,5 miljoonaa tavallista kansalaista kuoli sen aikana puoluekaaderien pahoinpitelyihin tai rangaistuksiin. Näin suuri harppaus oli myös yksi verisimmistä poliittisista kampanjoista Maon aikana, millaiseksi sitä ei yleensä ole mielletty.

Toinen kiintoisa arvio on, että noin 30–40 % Kiinan rakennuskannasta, erityisesti maaseudulla, tuhottiin suuren harppauksen hankkeissa – talojen mutaseinistä esimerkiksi jauhettiin lannoitteita lyyhenkollaisessa hengessä. Tämä harppaukseen liittyvä kansallisuusomaisuuden suunnaton tuho on jäänyt vähälle huomiolle, ja Dirkötterin tutkimus tarkentaa myös kuvaamme suuren harppauksen aiheuttaman talouskriisin syvyydestä.

Dirkötterin heikkoutena voi pitää tutkijan lumoutumista lähdeaineistonsa siinä määrin, että kirjan luvuista tulee osittain erilaisten kammottavien ja joskus surkuhupaisten tapahtumien ja asiatietojen luetteluita. Varsinaista uutta systemaattista tulkintaa siitä, miten suuri harppaus ja nälänhätä vaikuttivat toisiinsa ja miten puoluejohto toimi, Dirkötter ei tarjoa, lukuisia yksityiskohtia ja anekdootteja kylläkin. Hänen kirjastaan ikään kuin häviää aikajana vuoden 1960 kohdalla ja kerronta hajaantuu lukemattomiksi yksityiskohdiksi eri teemojen ja paikkakuntien mukaisesti. Lopulta hän vetää tapahtumat yhteen puoluejohdon kannalta kertaamalla vuoden 1962 tapahtumia, jolloin suuri harppaus lopullisesti haudattiin, mutta ei tuo tässä mitään uutta jo olemassa olevaan tutkimustietoon. Kirja onkin erinomainen lisä tarkentamaan kuvaamme monista harppauksen ja nälänhädän raadollisista yksityiskohdista, mutta mitään erityistä uutta suurta tulkintaa tapahtumista se ei esitä, vaikka on nimenomaan yleisesitys ”Maon” nälänhädästä. Syyt sii-

hen, miksi nälänhätä pitäisi nähdä juuri Maon ja miksei vaikka koko kommunistisen puolueen nälänhätänä, jää myös antamatta. Jälkimmäinen olisi mielestäni kuitenkin osuvampi tulkinta, sillä koko puoluekoneisto osallistui nälänhädän aiheuttaneiden määräysten toimeenpanoon ja monin paikoin esti todellisen tilannekuvan välittymisen puoluejohdolle. Tässä mielessä Thaxtonin työ on onnistuneempi kokonaisuus, vaikka näkökulmien ja lähdeaineistojen erilaisuus tekeekin töistä vaikeita vertailla keskenään. Thaxton ei pyrikään esittämään yleistulkintaa nälänhädästä, vain paikallisen näkökulman.

Kenties tärkein töitä yhdistävä tekijä on, että ne edustavat uutta tulkintaa suuren nälänhädän ja suuren harppauksen hylkäämisen välisestä dynamiikasta. Aikaisemmassa tutkimuksessa on usein keskitytty lähinnä syihin, jotka johtivat nälänhätään, ja sen loppuminen on useimmiten ollut tapana selittää maatalouden kollektivisoinnin osittaisella purkamisella ja tuotantotavoitteen ja sitä myötä valtion suorittamien satojen pakko-ottojen muuttamisella realistiseksi vähitellen vuoden 1960 lopulta lähtien. Erityisesti nk. tuotantovastuujärjestelmällä, joiden kautta viljelymaa vuokrattiin takaisin kotitalouksille ja kollektivisointi käytännössä purettiin monin paikoin vuosien 1960–62 aikana, on nähty olleen tässä suuri merkitys. Kuten molemmat teokset kuitenkin osoittavat, tämä on vain osa totuutta, sillä viljelijöiden ja muidenkin oli selvittävä hengissä vähintään kaksi vuot-

ta ennen kuin nämä toimenpiteet alkoivat purra paikallistassolla.

Molemmat teokset osoittavat, että tämän ajan ihmiset selvisivät tottelemattomuudella. Tottelemattomuus johti lopulta siihen, että vientiin ja kaupungeille tarkoitettu ruoka loppui kesällä 1960 maakuntien kieltäytyessä lähettämästä sitä lisää keskushallitukselle, sillä niillä ei ollut enää mitään mitä lähettää. Viljat oli syöty pelloilla ja jakeluketjussa. Harppaus lopetettiin siten käytännössä, kun kriisiä ei enää voitu kiistää puoluejohdossa. Tosin harppauksen virheiden korjaaminen kesti ainakin seuraavat kaksi vuotta ja virallisesti sitä ei lopetettu koskaan. Tutkimukset piirtävät siten mielenkiintoista kuvaa siitä, miten tarpeeksi laaja yksilötason vastarinta, tai vain kamppailu hengissä pysymiseksi, voi lannistaa mahtavan kommunistien koneiston ja sen utopiat.

Kumpaakin kirjaa voi suositella tutkijoille ja yliopistopetukseen, Thaxtonin kirjaa kuitenkin vasta maisteritason kursseille.

Lauri Paltemaa